

พฤติกรรม การดูแลตนเองเพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีของอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในเขตโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ชื่อผู้ศึกษา   นางสาวจรรุวรรณ   ผิวสร้อย   และคณะ
หน่วยงาน   โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

บทนำ

ประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีอุบัติการณ์ของมะเร็งตับระดับสูงมาก เช่นเดียวกับในประเทศจีน ญี่ปุ่น เวียดนาม และบางประเทศในทวีปแอฟริกา มะเร็งตับพบสูงเป็นอันดับหนึ่งในผู้ชายไทย โดยมีอัตราอุบัติการณ์คาดประมาณของประเทศใน ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็น ๓๐.๘ ต่อประชากรแสนคน และเป็นอันดับสามในผู้หญิงโดยมีอุบัติการณ์คาดประมาณของประเทศเป็น ๑๑.๖ ต่อประชากรแสนคน มะเร็งตับมีอัตราอุบัติการณ์ ที่ต่างกันในแต่ละภาคของประเทศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบมากที่สุด โดยมีอัตราอุบัติการณ์ต่อประชากรแสนคนเป็น ๖๑.๔ ในเพศชาย และ ๒๕.๖ ในเพศหญิง โดยทั่วไป อัตราอุบัติการณ์ของโรคมะเร็งตับในเพศชายสูงกว่าในเพศหญิงประมาณ ๒-๓ เท่า ส่วนใหญ่พบในวัยกลางคน อายุเฉลี่ยประมาณ ๔๘ ปี และมีภาวะตับแข็งร่วมด้วยร้อยละ ๓๙ - ๘๗ [๓] การเกิดโรคมะเร็งตับสัมพันธ์กับการติดเชื้อไวรัสตับอักเสบบี ไม่ว่าจะเป็น ชนิดบีหรือซี และอะฟลาทอกซินเป็นสาเหตุสำคัญของโรคมะเร็งเซลล์ตับ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น สารเคมีและยาฆ่าโรคบางชนิด สารฆ่าแมลง สารพิษที่เกิดจากเชื้อรา สาร เคมีที่เกิดจาก อาหารหมักดอง สุรา ภาวะทุพโภชนาการ ภาวะทางระบบภูมิคุ้มกัน พันธุกรรม และสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยส่งเสริมในการเกิดโรคมะเร็งตับ และในประเทศไทยยังสัมพันธ์กับการติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับ โดยเป็นสาเหตุของมะเร็งท่อน้ำดีในคน มะเร็งท่อน้ำดีมีอุบัติการณ์สูง ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยในจังหวัดอุดรธานีมีอุบัติการณ์ของมะเร็งท่อน้ำดีสูงที่สุด สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดมะเร็งท่อน้ำดี คือการติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับ ที่เกิดจากการบริโภคปลาร้าจืดดิบที่มีเกลือ ซึ่งองค์การอนามัยโลกยอมรับและจัดให้เป็นปรสิตที่ก่อมะเร็งจากการสำรวจพฤติกรรมและทัศนคติการบริโภคปลาดิบต่อการเกิดมะเร็งท่อน้ำดีในจังหวัดอุดรธานีพบว่า ประชาชนยังคงบริโภคปลาดิบนาน ๆ ครั้ง หรือบริโภคแต่น้อย เพราะเชื่อว่าไม่น่าจะเป็นสาเหตุให้ติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับได้ สอดคล้องกับการศึกษา Vol ๔, No. ๓, Sep-Dec ๒๐๑๑ อังในสมนึก ชีวาเกียรติยั้ง.(๒๕๕๓). ความเชื่อด้านสุขภาพ และการดูแลตนเองเพื่อป้องกันมะเร็งตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดี พฤติกรรมการบริโภคในภาคเหนือ พบว่า มีพฤติกรรมการบริโภคที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคมะเร็งตับและมะเร็งท่อน้ำดี ดังเช่นการรับประทานอาหารแห้งที่มีเชื้อรา อาหารที่มีส่วนผสมของไนเตรท และดื่มสุรา การปรุงและรับประทานอาหารสุกๆดิบๆ และปลาสุกๆดิบๆ การรับประทานปลาร้า ปลาจ่อม ปลาต้ม ลาบปลา ส้มปลา และปลาปิ้งดิบๆ

สุกๆ จากการทบทวนการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า ยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับการเกิดโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีในพื้นที่อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ และในปีงบประมาณ ๒๕๖๒ มีนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับมหาวิทยาลัยขอนแก่นในโครงการแก้ไขปัญหาพยาธิใบไม้ในตับและมะเร็งท่อน้ำดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมการดูแลตนเองเพื่อป้องกันการเกิดโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีของประชาชนในพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว โดยมีมุ่งศึกษาในกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านซึ่งเป็นแกนหลักของผู้นำด้านสุขภาพ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับภาวะเสี่ยงด้านสุขภาพและการปฏิบัติตัวของประชาชนเพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดี ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาจะได้นำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมการรับรู้ และแนวทางในการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดี ของประชาชนในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาพฤติกรรมการดูแลตนเองเพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในเขตโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive study) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการดูแลตนเองในการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดี ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในเขตโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ดำเนินการศึกษา ในเดือน ธันวาคม ๒๕๖๑

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้จากคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านของเขตโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนทั้งหมด ๖๔ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ซึ่งประยุกต์จาก สุวัฒน์ศิริ แก่นทราย ซึ่งตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ ได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาช (Cronbach,s Alfa Coefficient) เท่ากับ ๐.๗๘ ประกอบด้วย ๒ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ประวัติการเจ็บป่วยด้วยโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีของสมาชิกในครอบครัว

ส่วนที่ ๒ แบบสอบถามพฤติกรรมป้องกันการโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดี ลักษณะข้อคำถามเป็นคำถามเชิงบวกและคำถามเชิงลบ ลักษณะคำตอบเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ๓ ระดับ

ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

๑. การค้นคว้าทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเปรียบเทียบกับปัญหาและข้อมูลของพื้นที่
๒. การประชุมและชี้แจงโครงการในกลุ่มผู้เกี่ยวข้องรวบรวมข้อมูลในส่วนเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓. การเตรียมกลุ่มเป้าหมายโดยการออกหนังสือเชิญประชุมเพื่อชี้แจงโครงการให้กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านทราบและเห็นตอกเอกสารยินยอมในการเข้าร่วมโครงการ
๔. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ในช่วงวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ ถึงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑
๕. ตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลและวิเคราะห์ผลของข้อมูลจากแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปและข้อมูลพฤติกรรมป้องกันการโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดี วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนาด้วย ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย

ผลการศึกษา

ผู้ศึกษาได้แจกแบบสอบถามแก่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ของเขตโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว ตำบลคอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ระหว่างวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ – วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ แบ่งเป็น ๒ ส่วนคือข้อมูลทั่วไปและข้อมูลพฤติกรรมป้องกันการโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดี พบว่า ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน ๖๔ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๘๑.๒๕ มีอายุระหว่าง ๓๐ – ๖๐ ปี ส่วนใหญ่ อยู่ในช่วงอายุ ๔๑ – ๕๐ ปี ร้อยละ ๙๐.๖๓ มีสถานภาพสมรสคู่และอยู่ด้วยกันร้อยละ ๙๓.๗๕ ระดับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาร้อยละ ๕๔.๖๘ ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำนา ร้อยละ ๙๖.๘๘ รายได้ของครอบครัวต่อเดือนส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง ๑๕,๐๐๐ – ๒๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน ร้อยละ ๕๖.๒๕ และร้อยละ ๘๕.๙๔ ไม่เคยมีประวัติการเจ็บป่วยด้วยโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีของสมาชิกในครอบครัว

ข้อมูลพฤติกรรมการศึกษาปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันการโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในเขตโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว ตำบลคอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกเป็นรายข้อ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละ พฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในเขตโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

พฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดี	ระดับการปฏิบัติตัว		
	ปฏิบัติประจำ	ปฏิบัติบางครั้ง	ไม่ปฏิบัติ
1. กินลาบปลาดิบ	๕ ๗.๘๑	๑๒ ๑๘.๗๕	๔๗ ๗๓.๔๔
2. กินก้อยปลาดิบ	๑๐ ๑๕.๖๒	๑๙ ๒๙.๖๙	๓๕ ๕๔.๖๙
3. กินแจ่วบองปลาร้าดิบ	๕๙ ๙๒.๑๘	๓ ๔.๖๙	๒ ๓.๑๓
4. กินปลาจ่อมดิบ	๑๒ ๑๘.๗๕	๒๕ ๓๙.๐๖	๒๗ ๔๒.๑๙
5. กินส้มปลาน้อยดิบ	๑๗ ๒๖.๕๖	๒๒ ๓๔.๓๘	๒๕ ๓๙.๐๖
6. ดื่มน้ำสุกร่วมกับรับประทานปลาดิบเพื่อฆ่าตัวอ่อนพยาธิ	๓ ๔.๖๙	๙ ๑๔.๐๖	๕๒ ๘๑.๒๕
7. บีบมะนาวหรือใส่พริกสดหรือใส่เม็ดแดงในอาหารปลาดิบเพื่อทำให้พยาธิตายก่อนรับประทาน	๒ ๓.๑๓	๕ ๗.๘๑	๕๗ ๘๙.๐๖
8. ตรวจอุจจาระประจำปีเพื่อตรวจหาพยาธิ	๘ ๑๒.๕	๒๑ ๓๒.๘๑	๓๕ ๕๔.๖๙
9. เวลาออกไปทำนา ทำสวน หรือหาปลา ถ่ายอุจจาระตามป่า ทุ่งนา หรือสวน	๓ ๔.๖๙	๑๑ ๑๗.๑๙	๕๐ ๗๘.๑๓
10. กินปลาแบบสุกๆดิบๆแล้วค่อยกินยาถ่ายพยาธิภายหลัง	๒๕ ๓๙.๐๖	๒๕ ๓๙.๐๖	๑๔ ๒๑.๘๘
11. ซื้อยาฆ่าพยาธิใบไม้ตับมากินเอง	๒๑ ๓๒.๘๑	๒๘ ๔๓.๗๕	๑๕ ๒๓.๔๔

จากข้อมูลพฤติกรรมการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีของ ในเขตโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน บุรีรัมย์ จำแนกเป็นรายข้อพบว่าอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีพฤติกรรม

การกินปลาสดและกินก้อยปลาดิบ เป็นครั้งคราว ร้อยละ ๗๓.๔๔ และ ๕๔.๖๙ ตามลำดับ พฤติกรรมการกินแจ่วบองปลาสด ส่วนใหญ่ปฏิบัติเป็นประจำร้อยละ ๙๒.๑๘ ส่วนพฤติกรรมการกินปลาจ่อมดิบและกินส้มปลาน้อยดิบ ส่วนใหญ่ไม่ปฏิบัติร้อยละ ๔๒.๑๙ และ ๓๙.๐๖ ตามลำดับ และส่วนใหญ่ไม่ปฏิบัติพฤติกรรมในการดื่มสุราพร้อมกับรับประทานปลาดิบเพื่อฆ่าตัวอ่อนพยาธิ และการบีบมะนาวหรือใส่พริกสดหรือใส่เม็ดแดงในอาหารปลาดิบเพื่อทำให้พยาธิตายก่อนรับประทาน ร้อยละ ๘๑.๒๕, ๘๙.๐๖ ตามลำดับ ส่วนใหญ่ไม่ปฏิบัติพฤติกรรมในการตรวจอุจจาระประจำปีเพื่อตรวจหาพยาธิ และเวลาออกไปทำนา ทำสวน หรือหาปลา ถ่ายอุจจาระตามป่า ทุ่งนา หรือสวน ร้อยละ ๕๔.๖๙ , ๗๘.๑๓ ตามลำดับ ส่วนพฤติกรรมการกินปลาแบบสุกๆดิบๆ แล้วค่อยกินยาถ่ายพยาธิภายหลัง พบว่ามีการปฏิบัติเป็นประจำและปฏิบัติเป็นบางครั้งจำนวนเท่าๆกัน ร้อยละ ๓๙.๐๖ และพฤติกรรมการซื้อยาฆ่าพยาธิใบไม้ตับมากินเองพบส่วนมากมีการปฏิบัติเป็นบางครั้ง ร้อยละ ๔๓.๗๘

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาพฤติกรรมการดูแลตนเองเพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในเขตโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองบัว ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถนำผลการศึกษามาอภิปรายผลได้ดังนี้

พฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านยังไม่เหมาะสม และ สาเหตุสำคัญของการเกิดโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีของประชาชนส่วนใหญ่เกิดจากการมีพฤติกรรมการปฏิบัติตัวที่ไม่เหมาะสม เช่น การบริโภคปลาน้ำจืด หรือผลิตภัณฑ์จากปลาน้ำจืดชนิดที่มีเกล็ดดิบ หรือสุกๆดิบๆ การมีความเชื่อที่ไม่ถูกต้องในการบริโภค เช่น ดื่มสุราพร้อมกับรับประทานปลาดิบเพื่อฆ่าตัวอ่อนพยาธิ การบีบมะนาวหรือใส่พริกสดหรือใส่เม็ดแดงในอาหารปลาดิบทำให้พยาธิตายก่อนรับประทาน และการกินปลาแบบสุกๆดิบๆแล้วค่อยกินยาถ่ายพยาธิภายหลัง จึงทำให้ประชาชนมีการเจ็บป่วยด้วยโรคพยาธิใบไม้ตับและหากป่วยด้วยโรคพยาธิใบไม้ตับซ้ำซากหรือไม่ได้รับการรักษาที่ถูกต้องจะเป็นสาเหตุของการเกิดโรคมะเร็งท่อน้ำดีสอดคล้องกับวนิดา โชควาณิชพงษ์ (๒๕๕๒) ที่ศึกษาการสำรวจพฤติกรรมและทัศนคติการบริโภคปลาดิบและการเกิดมะเร็งท่อน้ำดี ดังนั้นโรคพยาธิใบไม้ตับจึงควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

๑. ควรมีการให้ความรู้เรื่องโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดีแก่ประชาชนโดยเน้นในเรื่องการมีพฤติกรรมการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องในการป้องกันโรค
๒. ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีพฤติกรรมการป้องกันโรคและหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับและโรคมะเร็งท่อน้ำดี ด้วยการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องเช่นการใช้ปลาร้าสุกในการปรุงอาหาร การรับประทานอาหารที่ปรุงสุก
๓. ควรมีการศึกษาประเด็นอื่นๆที่อาจมีความเกี่ยวข้องที่อาจมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- บุญทนากร พรหมภักดีและคณะ.(๒๕๕๗).บริบททางสังคมและวิถีชุมชนของชาวบ้านแถบลุ่มน้ำชีกับ
การป้องกันควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับ
- รุจิรา อักษร, ทิพา พรวงค์หงศ์กุล และทวีลักษณ์ วรรณฤทธิ์.(๒๕๕๐)ความเชื่อด้านสุขภาพเกี่ยวกับ
มะเร็งตับและพฤติกรรมกรรมการบริโภคของบุคคลในอำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน.พยาบาล
สาร
- วนิดา โขควาณิชย์พงษ์. (๒๕๕๒) .พฤติกรรมและทัศนคติการบริโภคปลาดิบและการเกิดมะเร็งท่อน้ำดี. วารสารโรคมะเร็ง ฉบับที่ ๔ ปีที่ ๒๙:หน้า ๑๖๒-๑๗๕.
- สุรีย์พร ปุณญกริยากร.(๒๕๕๖). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมการป้องกันภาวะแทรกซ้อน
ของผู้ป่วยมะเร็งท่อน้ำดีที่ได้รับการใส่ท่อระบายทางเดินน้ำดี.วารสารพยาบาล
กระทรวงสาธารณสุข
- สุวัฒน์ศิริ แก่นทราย.(๒๕๕๘).การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรคและพฤติกรรมกรรมการป้องกันโรค
พยาธิใบไม้ตับของประชาชนในตำบลหนองภัยศูนย์ อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำพู.
การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติครั้งที่ ๒ อำเภอเมือง จังหวัด
นครราชสีมา
- สมนึก ชีวาเกียรติยิ่งยง.(๒๕๕๓) . ความเชื่อด้านสุขภาพและการดูแลตนเองเพื่อป้องกันมะเร็งตับ
และโรคมะเร็งท่อน้ำดีของผู้ป่วยกลุ่มอาการอาหารไม่ย่อย ในอำเภอดอกคำใต้ จังหวัด
พะเยา.